

Charvátová, Kateřina

Inventáře klášterních dvorů

Archaeologia historica. 1990, vol. 15, iss. [1], pp. 125-134

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139871>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Inventáře klášterních dvorů

Věnováno památce prof. F. Grause

KATEŘINA CHARVÁTOVÁ

Inventáře hospodářských usedlostí jsou důležitým pramenem, díky němuž ožívá v naší mysli abstraktní představa hospodářského dvora (Charvátová 1987a) každodenním životem. Inventáře poskytují typy informací, které v jiných pramenech nenacházíme. Ve své ideální podobě vypovídají o počtu a druzích chovaných hospodářských zvířat, obilním výsevu, o náradích a výrobních zařízeních ve dvoře i o uložených zásobách. Tak na jejich základě můžeme rekonstruovat většinu činností, jimiž dvory ve středověku žily.

Na neštěstí je tento typ pramene pro Čechy doby předhusitské poměrně vzácný. F. Graus (1957, 357—405) uvádí ve svém soupise 245 dochovaných inventárních zápisů z této doby. Z nich největší množství (107) připadá na pravidelně se opakující záznamy na panství řádu německých rytířů, 85 patří popisům farních hospodářství a jen 53 inventářům dvorů ostatních vrchností. Zúžime-li svůj zájem pouze na inventáře dvorů klášterních (bez komend německých rytířů, jejichž problematika je specifická), získáme skromný vzorek zhruba 25 zápisů.

Vypovídací hodnota tohoto vzorku je ještě snížena jeho značnou ne-sourodostí. Nejde totiž zdaleka vždy o pravé inventáře, tj. soupisy veškerého movitého majetku ke dvoru náležejícího, ale mnohdy jen o záznamy inventárního rázu obsažené v pramenech jiné povahy, většinou v listinách týkajících se pronájmu dvorů (např. RBM III, č. 323, s. 131—2; SA V, č. 219, s. 54; Tadra 1904, č. 195, s. 157; LE II, s. 214 aj.). Tyto záznamy inventárního rázu nezachycují veškeré movité statky dvora, ale obsahují jen některé údaje, nejčastěji informace o početním stavu dobytka. Další disparátnost inventářů je dána různou dobou jejich vzniku. I když jich většina vznikla na přelomu 14. a 15. století, nepocházejí všechny z této časové vrstvy. Nacházíme mezi nimi i materiály starší, zahrnující průběh téměř celého 14. století. Navíc jsou předhusitské inventáře nesourodé i z hlediska svého původu. Některá klášterní panství neznáme vůbec, jiná jsou zachycena jedním inventářem a jen výjimečně mapují tyto soupisy více dvorů téhož kláštera a umožňují tak lépe nahlédnout do hospodářského systému jejich majitele.¹

Ze všech dochovaných klášterních inventářů jsou bezesporu nejlepší materiály týkající se břevnovského panství (Emler 1888, 280—305; Graus 1957, 360—364, 374—377), které jednak zachycují největší počet dvorů, jednak poskytují i nejkvalitnější informace. Vzhledem k tomu, že z přibližně stejné doby jako klášterní inventární záznamy pochází i klášterní urbář (1406 — DRC, 151—218), stává se břevnovské dvorové hospodářství z hlediska pramenného nejlépe poznaným. Jen v jednom z aspektů, v dobytkařství, nachází Břevnov konkurenta. Tím je klášter vyšebrodský, je-

hož vizitační protokol z roku 1373 (UBH, č. 139, s. 156—7) poskytuje dobrý přehled o chovu dobytka na tomto cisterciáckém klášterství.

K pochopení kvalitativní nesourodosti inventářů klášterních dvorů přispívá znalost důvodů, které vedly k jejich pořízení. Nejčastější příčinou byly pronájmy dvorů, kdy písemně zachycený stav inventáře představoval záznam o přebíraném movitém majetku, jenž byl ve stejné či finančně adekvátní podobě vyžadován při vrácení dvora do rukou původního majitele. Další příležitosti ke vzniku inventáře vycházely ze systému správy jednotlivých panství, ať již šlo o protokol při příležitosti vizitace kláštera nadřizným opatem (Vyšší Brod — UBH, č. 139, s. 156—7) či o soupis majetku inkorporovaných far a k nim náležejících dvorů při změně faráře — reprezentanta kláštera (Břevnov, Emler 1888, 280—305).

Největší pozornosti sestavovatelů klášterních inventářů se obecně těšilo dobytkařství (ze vzorku 25 klášterních dvorů záznamy ve 23 případech). Důvodem byla jak poměrně vysoká cena hospodářských zvířat, tak i možnost rychlé proměny jejich početního stavu. (Rychlost proměny je dobře viditelná u těch dvorů, kde existuje více záznamů z různých let, viz např. Chotouň—Tadra 1904, č. 195, 157, LE II, s. 214.)

Na druhém místě v četnosti záznamů v inventářích nacházíme soupisy nářadí na dvorech (ze vzorku 25 klášterních dvorů 11 záznamů). Na rozdíl od předchozí kategorie však soupisy nářadí nejsou většinou úplně, ale zachycují pouze nejdražší typy (pluhy, vozy ap.).

Teprve na třetím místě (ze vzorku 25 dvorů 8 záznamů) získáváme informace o obilí, a to jak o obilním výsevku, tak o plodinách na dvoře skladovaných.

Co se dovídáme o provozu klášterních dvorů celkově? Základní činnost na většině z nich představovalo obilnářství. Obvykle se na polnostech dvora pěstovaly všechny čtyři základní kategorie obilí, k nimž pak přistupovaly v menším rozsahu plodiny další. Z těchto dalších plodin byl nejčastějším produktem hrách, který je doložen v každém z inventářů podchycujících rostlinnou výrobu. (Tab. 1.)

Předhusitské inventáře rozlišují plodiny ozimé a zasévané na jaře. K ozimým plodinám patřila pšenice a žito, k jarinám oves spolu s hrachem. Ječmen se pěstoval jako ozim i jako jař. Podle dochovaného vzorku informací se zdá, že v rámci jednoho dvora bývala zhruba jedna polovina výsevku ječmene zaseta na podzim a druhá na jaře (dvory Bříství, Sedlec — Graus 1957, 374, 377).

TABULKA 1. Výsevok obilí

DVŮR	OZIMY			JARE		
	Pšenice	Zito	Ječmen	Ječmen	Oves	Hrách
Bříství 1401	60 s	51 s	40 s	40 s	57 s	3 s
Dolanky 1406	—	—	—	20 s	50 s	2 s
Sedlec 1394	30 s	80 s	40 s	40 s	10 s	10 s
Střížkov 1396	—	200 m	—	—	40 m	30 s
Zličín 1404	—	—	—	20 s	20 s	2 s
Poboří 1340	—	312 m	—	—	420 m	10 m

s - strych,
m = mensura

V inventárních zápisech nacházíme již od počátku 14. století doklady o hnojení klášterních poli. Hnojení polí je v inventářích jednak přímo zmíněno (dvůr Břežany — „culture agrorum fimo bene preparate“ — RBM III, č. 323, s. 131), jednak je nepřímo dokládají vozy a jiné prostředky výslovně určené k transportu hnoje (dvůr Zličín — *currus non ferratus pro fimo*, Bříství — *sporta pro fimo ducendo* — Graus 1957, 374, 377; dvůr Chcebuz — *kossyny pro fimo* — Emler 1888, 303).

K orbě se na klášterním hospodářství ve 14. století běžně používal pluh (*aratrum*). F. Sach 1977b prokazuje na základě studia předhusitských inventářů (Graus 1957, 357—405), že šlo o pluh záhonový s kolečky. Jen v jednom případě se z klášterních inventářů dovídáme i o použití rádla (dvůr Nezamyslice II „8 vomeres minores, qui dicuntur naradlnyky“, Emler 1888, 290. Srv. Sach 1977b, 104).

Tažnou silu při orbě představoval obvykle kůň. Svědčí pro to jak poměrně vysoký počet koní při klášterních dvorech, tak i výslovné určení — *equi aratiles* (doloženo na šesti dvorech — Graus 1957, 374, Emler 1888, 291, 303, 305, Tadra 1904, č. 195, s. 157). Vůl jako tažná síla při orbě je znám z inventářů také; jeho použití však bylo asi méně časté (Emler 1888, 290, 292). V případě již zmíněného plazového rádla, které patřilo ke dvoru Nezamyslice II, můžeme snad na základě nářadí ve dvoře doloženého soudit, že v tomto dvoře s rádlem orali volí, zatímco s těžkým pluhem koně. Tomuto předpokladu zdá se nasvědčovat stejný počet volských jeh a malých radlic k rádlu a stejný počet koňských šlí „*cum quibus equi trahunt*“ (Emler 1888, 290) s těžkými radlicemi.

K rostlinné výrobě patřilo vedle obilnářství též luční hospodářství, o němž nás mimo jiné prameny informují i inventáře (např. dvůr Kostelec, Emler 1888, 292). K některým dvorům náležely také vinice. Vinice jsou inventárními záznamy doloženy jen nepřímo, a to přítomností viničného nářadí ve dvoře (např. dvůr Dolanky — 11 *ligones vinearum videlicet kracye* — SA V, č. 219, s. 54).

Z hlediska personálu byly klášterní dvory obhospodařovány převážně čeledí (*familia* — Emler 1888, 291). Pouze k objemově náročným sezónním pracím se používali robotníci. Pokud můžeme sledovat povahu robotních prací v zachovaných urbářích, většina břevnovských dvorů a také jediný z inventáře známý dvůr strahovský ukládaly poddaným robotní povinnost při sklizni a serioseči (DRC 175—187, 287), ojediněle též při orbě (DRC 189). Orba byla patrně realizována, alespoň o panství břevnovském se můžeme vyslovit určitěji, většinou vlastními pracovními silami dvorů. U některých typů sezónních prací, zejména tam, kde docházelo k reluici roboty, musíme předpokládat také účast námezdních dělníků. (Srv. např. účty třeboňského kláštera z let 1367—1407, Krejčík 1949.)

Poslední informace o rostlinné výrobě, kterou můžeme vyčíst z inventářů, se týká mláčení obilí. Pro nedostatek pramenů vycházím jen z údajů o břevnovské doméně. Na břevnovských dvorech byla po sklizni vymláčena pouze část obilí určená k okamžité spotřebě (Emler 1888, 290, 292). Zbytek zůstal uložen na sýpkách nevymláčen a zpracovával se průběžně dle potřeby.

Také chov dobytka patřil k běžnému provozu každého hospodářského dvora. Na dvorech byli chováni koně, hovězí dobytek, prasata, ovce, drůbež (viz tab. 2). V jednom případě dokládá inventář na klášterním dvoře i včelařství (dvůr Kostelec — Emler 1888, 291). Základem živočišné výroby byl chov hovězího dobytka, který skýtal nejvšestrannější

TABULKA 2. Cbov hospodářských zvířat

	koně	býci	voli	krávy	prasata	ovce	slepice
KLÁŠTER BŘEVNOV							
Blšany 1393	4			4			60
Blšany 1398	4			4			60
Bříství 1394	18			21 + 3	53	92	50
Bříství 1401	9 + 2	2		6 + 3	8 + 29	20 + 8	55
Chcebuz 1394	6		1	4	10 + 14	74	390
Kostelec 1393	9			9 + 14	12	30 + 38	120
Nezamyslice I 1397	3				14		52
Nezamyslice II 1397	2		6	7 + 1			60
Slavoňov 1393			8	2 + 4			30
Zličín 1404	5	1		7	20	11	58
KLÁŠTER VYŠŠÍ BROD 1373							
Curia ad piscatores	5	5	7	13 + 5	9		
Curia caprarum	1	2	7	12 + 2			
Curia vaccarum	2	1	8	17 + 4			
Hořice	2	3	8	10 + 3	14	18	
Ruckenhof	2	4	14	10 + 3			
Nesselbach	2	1	4	2		9	
Hodonice		4	12	11+7	24	60	
KLÁŠTER SEDLEC							
Břežany 1316	4				4		
KLÁŠTER ZBRASLAV							
Chotouň 1378	8				1+5	51	89
Chotouň 1384	4				4	12	
KLÁŠTER DOKSANY							
Ledčice 1328	6			6	10	16	
KLÁŠTER SVATÉHO JIŘÍ							
Střížkov 1396	5 + 2			6	4		

Čísla před + značí počet dospělých kusů, za + počet mláďat.

možnost využití. Hovězí dobytek se choval pro tažnou sílu (Emler 1888, 292), mléko (Emler 1888, 289, 291, 303, 304), maso (Emler 1888, 292) a kůže (Emler 1888, 292). Všechno toto použití je podchyceno též inventáři. Koně na rozdíl od hovězího dobytka představovali záležitost drahou a kromě energetického zdroje dále již nevyužitelnou. Proto také ne všechny klášterní dvory vlastnily velká stáda koní. Srovnáme-li po stránce dobytkařství nejlépe osvětlené klášterní domény, Břevnov a Vyšší Brod, vidíme značný rozdíl v zastoupení koní na jejich dvorech. Zatímco Břevnov vlastnil koní relativně hodně, byl počet těchto zvířat na vyšebrodských dvorech podstatně menší. Na panství Vyššího Brodu představovali zřejmě tažnou sílu převážně voli, zatímco v případě břevnovské domény patřila tato role většinou koním. (Srov. též tab. 3.) Odlišnost v použití tažné síly, a tím i ve složení chovaných zvířat, mohla být způsobena jak důvody finančními, tak i krajovou odlišností. Celé vyšebrodské panství leží totiž v oblasti jižních Čech, kde, jak je známo, převažovaly volské záprahy ještě v 16. století (Šach 1977a, 16). U koní uvádějí inventáře někdy i jejich pracovní určení. Tyto informace se vážou většinou k břevnovským

statkům. Zde byli koně používáni k orbě (aratiles), dále pro práce v lese (Emler 1888, 291), k dopravě (Emler 1888, 288) a k jízdě (Emler 1888, 289).

Dobytkářství při dvorech bylo patrně zajišťováno klášterní čeledí. Pouze pro mytí a stříhání ovcí, nárazovou práci, byli někde používáni robotníci (dvůr Sedlec, DRC, 287). Více než robotníci ze selských usedlostí robotovali při klášterních dvorech podsedci. Jejich robotní povinnost činila někdy i jeden den v každém týdnu (např. dvory Bříství — 4 podsedci 1Xtýdně, Kostelec 2 podsedci 1Xtýdně — DRC, 175, 180). O povaze jimi vykonávaných prací přímo nevíme. Jen z četnosti těchto úkonů soudíme, že nešlo o práce nárazové, ale spíše o činnosti pravidelně se opakující, které snad mohly souviset s chovem dobytka či provozem dvora.

Inventáře klášterních dvorů, zejména pak soupisy náradí a výrobních zařízení, vypovídají též o řemeslných činnostech na dvorech realizovaných. Následující text vychází pouze z informací břevnovských inventárních záznamů, a proto bych ráda zmínila povahu těchto zápisů a upozornila na jejich problematičnost. Urbariální zlomek břevnovského panství nezaznamenává totiž jen čistě hospodářské dvory, ale převážně dvory náležející k farám klášteru inkorporovaných kostelů. Právě vypovídací schopnost těchto inventárních zápisů je nejvyšší. Zde však stojíme před dvěma problémy. 1. Zda tyto svým původem jistě dvory farní nebyly příliš odlišné od skutečných klášterních dvorů, zda nebyly podstatně menší, s omezeným provozem ap. Domnívám se, že po výrobní stránce se tyto dvory od původem klášterních asi příliš neodlišovaly, i zde šlo o hospodářské provozy rozsáhlé (srov. tab. 3 rozloha dvorů), a jak se zdá, svým vybavením někdy i bohatší než tradiční klášterní dvory, jež inventář podchycuje také. 2. Složitější je situace u všech dokladů, které jakoukoliv formou souvisejí se spotřebou. Spotřeba u farních dvorů byla jistě odlišná, daná přítomností faráře jako reprezentanta vrchnosti. Potravinářské provozy u takovýchto farních dvorů, které byly navíc někdy i středisky správy, byly nesporně náročnější než ve dvoře čistě hospodářském. Na informace z těchto pasáží inventáře však nemusíme rezignovat. Dle nich je možno si učinit představu o dvorech při klášteře, dvorech, jež zásobovaly konvent a jeho představitele. Nemůžeme si však podle nich asi modelovat představu běžného dvora čistě hospodářského.

Jaké řemeslné provozy dokládá břevnovský inventář? Nejnápadněji upozorňují prameny na pivovarnictví. U všech farních dvorů je vaření piva doloženo, ať již přímo prostorem zv. braxatorium (Emler 1888, 289, 305), či pánvemi na vaření piva (Emler 1888, 289, 292), skladováním chmelu (Emler 1888, 291) a sladu (Emler 1888, 292) nebo velkým počtem pivních sudů (Emler 1888, 303). Celkem s jistotou lze předpokládat na dvorech též výrobu mléčných výrobků, jejichž přítomnost zjišťujeme na každém z nich (máslo — Emler 1888, 289, 291, 304, smetana — tamtéž, 289, sýry — tamtéž, 289, 291, 303, 304). O činnosti řeznické svědčí speciální sekery na maso (Emler 1888, 289, 291).

Na některých dvorech máme doloženy též lov (Emler 1888, 291), rybolov (Emler 1888, 289) a čižbu (Emler 1888, 289, 291, 292). Produkty těchto činností zpestřovaly jistě farní jídelníček.

Z řemesel textilních se dovídáme o zpracování lnu (Emler 1888, 291, 305) a zřejmě můžeme předpokládat i zpracování vlny, o níž víme, že se ve dvorech stříhala (v inventářích doloženo ovčáckými nůžkami — Emler 1888, 291, 303). Dále je známo zpracování kůží (Emler 1888, 292).

Z ostatních řemeslných činností tušíme na základě zaznamenaného

TABULKA 3. Provoz klášterních dvorů

Dvůr	bo-nita	rozloha	pluhy	vozy	koně	voli	ROBOTA				
							orba	žně	seno	potah	podsedci
KLÁŠTER BŘEVNOV											
Blišany		1 aratura			4	0	13d	33d			
Bříství 1394	7	3 aratury	3	2	18/8*	0					
Bříství 1401	7	3 aratury	2	2	9	0	všechno obilí i seno sklídit a dovézt do kláštera			4 (1d týdně)	
Chcebuz ¹	6			3	6	1					
Kostelec	6	2 aratury	3	5	9/3*	0 ¹			97d sekat 320 kopek	1 (1d týdně)	
Slavoňov	6	1 aratura	1	1		0					
Nezamyslice I	7	2 rádla		3	3**	0					
Nezamyslice II	7	4 rádla	2 ²		2	6	všechno obilí i seno sklídit, dovézt do dvora, dvůr opravovat ³				
Zličín	5		1	2	5	0					
KLÁŠTER STRAHOV											
Sedlec	7	2 aratury							60 kopek	4 (12d v roce)	
KLÁŠTER ZBRASLAV											
Chotouň 1378	8	1 lán	2	2	4*	0					
Chotouň 1384	8	1 aratura	1	1	4*	0					

¹ Polnosti Chcebuzi v době vzniku urbáře zřejmě pronajaty.

² Též plazové rádlo, doloženo 8 „vomeres minores, qui dicuntur naradlnyky“.

³ Eciam abbatis sepire, sepem emendare aut de novo facere quando ipsi mandatur.

* equi aratiles

** equi pro vectura

Pokud u počtu koní číslo lomena, hodnota před / značí celkový počet koní, hodnota za / počet koní určených k orbě. Kde čísla nelomená, znamenají "ždy celkový počet koní.

d = den

nářadí práce spojené se dřevem od kácení stromů po činnosti tesařské a snad i truhlářské (Emler 1888, 289, 291, 292, 303—305). Žádné kovářské ani jiné s kovem související provozy inventáře nepodchycují.

Pokud mluvíme o nástrojích ve dvoře uložených, je v jejich soupisech nápadná absence nářadí sklizňového. Částečné vysvětlení můžeme spatřovat ve faktu, že sklizňové práce nebyly převážně zajišťovány vlastními silami dvorů, ale robotníky nebo námezdníky, kteří si své nářadí přinášeli s sebou. Přesto je nutno předpokládat, že alespoň v malém množství bylo sklizňové nářadí na dvorech zastoupeno. Proč se nedostalo do soupisů (jinak velmi detailních) je otázka, na niž prameny odpověď nedávají. Zatímco z klášterních dvorů nemáme v inventářích ani jeden srp, ani jednu kosu, nářadí orebné je doloženo běžně včetně příslušenství a náhradních dílů. (Viz tab. 3.)

Vraťme se však k řemeslným provozům. Co o nich můžeme říci celkově? Na základě inventářů z břevnovského klášterství shledáváme, že řemeslné provozy většinou zpracovávaly produkty vzniklé v rámci hospodářské činnosti dvora. Nápadná je jejich úzká spojitost se spotřebou, a to přímo v areálu dvora či na sousední faře. Po stránce pracovní bylo řemeslo při dvorech zajišťováno zřejmě čeledí, některé činnosti mohli snad vykonávat podsedci či případně námezdníci. Nápadná je absence specializovaného řemesla, jehož výrobky by byly ve větší míře určeny pro trh. V tomto aspektu se asi dvory v areálu klášterů od těchto venkovských „farních“ dvorů dosti odlišovaly, a to právě přítomností specializovanějších provozů, specializovaných řemeslníků a zbožní výrobou.

Inventář břevnovského kláštera poskytuje též velké množství údajů o skladování. Uvádí terminologicky pestré typy „obalové techniky“ a je dobrým zdrojem informací o středověkých objemových mírách. Dovídáme se z něj např., že máslo či škvařené sádlo se měřilo na hrnce (Emler 1888, 289, 291, 303, 304), některé potraviny na quartale (věrtele, čtvrtě — Hofmann 1984, 82), např. ocet, krupice, sůl, mák (Emler 1888, 303, 304, 289). Velkou pestrost spatřujeme u dřevěných nádob, v nichž se uchovávala většina zásob. Objemově nejmenší snad byla tuna (slanečci, sůl — Emler 1888, 291), pak následovala tina (obilí, chmel, zelenina — Emler 1888, 292, 291), dolium (pivo — Emler 1888, 293, 292, 305) a vas (pivo, voda, mouka — Emler 1888, 289, 291, 303, 305). Přesnou hierarchii těchto nádob neznáme, neboť mohly existovat ve větším i menším provedení. V češtině jim snad odpovídají termíny bečka, štoudev, sud (Hofmann 1984, 92, 94).

Inventáře středověkých klášterních dvorů představují i přes svou fragmentárnost neocenitelný historický pramen. Získáváme z nich nezastupitelné informace, jež nám umožňují poznat většinu provozů, které na dvorech existovaly, a tak napomáhají k lepší znalosti hospodářského mechanismu těchto důležitých středověkých výrobních jednotek. Na jejich základě můžeme potvrdit, že středověké klášterní dvory tvořily po stránce hospodářské značně tradiční mechanismus, ve kterém jedna činnost nutně vyplývala z druhé a sama podmiňovala činnost následující. Jednotlivé pracovní procesy se spojovaly v uzavřený koloběh daný odvěkým cyklem agrárního roku. Z tohoto hlediska se klášterní dvory po stránce kvalitativní neodlišovaly příliš od selských usedlostí. Do tohoto obrazu „tradičního“ hospodářství zapadají dvory většiny našich klášterů. Od nich se výrazně odlišují některé z dvorů řádu německých rytířů, které provozovaly již na přelomu 14. a 15. století zemědělskou velkovýrobu. (Viz tab.

TABULKA 4. Dobytkářství řádu německých rytířů v Cechách a na Moravě v letech 1381—1411 (podle F. Grause, 1957, 382—399)

Dvůr	koně	krávy	prasata	ovce
Býčkovice	16—29	10—53	4—165	204—568
Drobovice	29—46	3—54	15—378	20—650
Samoplesy	12—14	4	50—51	28—106
Plzeň	1—7	1—8	4—30	50—61
Doubravka	4—5	4—10	3—34	34—67
Chomutov	10—31	9—39	102—229	416—600
Miletín	2—8	2—6	5—15	6
Slavkov	8—32	3—30	50—220	176—782
Hostradice	5—14	2—30	21—134	7—250
Hradec	1—21	2—9	5—50	
Jindřichův Hradec	4—13	4—24	16—80	30
Kanzelhof	11	17		
Polná	3—6	1—18	16—67	90—100
Rutvice	3—7	1—18	2—50	68—100
Repin	22—28	26—58	206—311	200—450
Vitis	1—3	1—4	5—20	17
Bílina	8—10	2—8	7—40	53—60
Blatno	4—8	5	25—33	
Deblín	2—5	1—2	3—40	26
Krnov	4	1	4	
Moravský Krumlov	2—6	1—4	13—60	24
Havlíčkův Brod	1—7	2—14	15—71	18
Světce	9—11	4—5	24—72	
Maximální počty chovaných zvířat	46	58	378	782

Uvedeno rozpětí hodnot v daných letech.

4.) V této souvislosti lze jen litovat, že neznáme inventáře dvorů těch cisterciáckých klášterů, u nichž předpokládáme ve 14. století též produkci výrazně cílenou k tržním účelům (např. obilí — Osek, Charvátová 1987b).

Obrátíme-li svůj zrak od funkce dvora k životu člověka, můžeme si na základě středověkých inventářů učinit představu o každodenním životě středověkého čeledína i jeho pána, od rekonstrukce prostředí, v němž žili a pracovali, po představu o jejich stravě. Inventáře jako typ pramene poskytují sice nepřímou, ale zato velmi detailní výpověď o životě na středověkém dvoře.

Poznámka

1 Za pomoc s latinskou terminologií srdečně děkuji kolegyni Z. Pospíšilové z Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská.

Prameny a literatura

- DRC: Decem registra censuum Bohemica compilata aetate bellum hussiticum praecedente, ed. J. Emler, Praha 1881.
 EMLER, J. 1888: Zlomek inventáře kláštera Břevnovského z let 1390—1394. Věstník královské české společnosti nauk, 280—305.
 GRAUS, F. 1957: Dějiny venkovského lidu v Cechách v době předhusitské II. Praha.
 HOFMANN, G. 1984: Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy. Státní oblastní archiv v Plzni. Muzeum Šumavy v Sušici.

- CHARVÁTOVÁ, K. 1987a: Hospodářské dvory kláštera ve světle písemných pramenů. (Ke stavební podobě dvorů řádů benediktinského, premonstrátského a cisterckého.) AH 12, 287—299.
- 1987b: Manorial farms of Cistercian abbeys of medieval Bohemia. In: Historia i kultura cystersów w dawnej Polsce i ich Europejskie związki, ed. J. Strzelczyk, Poznań, 111—135.
- KREJČÍK, A. L. 1949: Urbář z roku 1378 a účty kláštera třeboňského z let 1367—1407. Historický archiv 52, Praha.
- LE II: Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV., ed. C. Borový, Pragae 1875.
- RBM III, IV: Regesta diplomatica necnon epistolaria Bohemiae et Moraviae, edd. J. Emler, Pragae 1890 sqq.
- SA V: Soudní akta konzistoře pražské, ed. F. Tadra, Praha 1899.
- SACH, F. 1977a: Potažní zvířata v českých zemích v průběhu šesti století. Vědecké práce zemědělského muzea 16, 5—30.
- 1977b: Rádlo a pluh na území Československa II. (Nejstarší ikonografické doklady.) Vědecké práce zemědělského muzea 16, 91—120.
- TADRA, F. 1904: Listy kláštera zbraslavského. Historický archiv 23, Praha.
- Tereziánský katastr český, sv. 1—3, ed. A. Chalupa a kol., Praha 1964—1970.
- UBH: Urkundenbuch des cistercienserstiftes B. Mariae V. zu Hohenfurt in Böhmen, ed. M. Pangerl, Fontes rerum austriacarum XXIII, Wien 1865.

Zusammenfassung

Die Inventäre der Klosterhöfe

Inventäre wirtschaftlicher Siedlungen sind eine wichtige historische Quelle, dank der die abstrakte Vorstellung des Wirtschaftshofes lebendig wird. Unglücklicherweise ist dieser Quellentyp in Böhmen aus der vorhussitischen Zeit relativ selten. Für Höfe, die der Klosterobrigkeit gehörten, kennen wir aus dem 14. und 15. Jahrhundert Böhmens nur etwa 25 Inventarverzeichnisse. (Wenn man von den Komenden des Deutschen Ritterordens absieht, deren Problematik spezifisch ist.) Überdies geht es nicht immer um echte Inventäre, d. i. Aufstellungen des gesamten, zum Hof gehörenden beweglichen Eigentums, sondern oft nur um inventarartige Texte in Quellen anderer Art, z. B. in Urkunden, welche die Miete der Höfe betreffen. Von erhalten gebliebenen Kloster-Inventaren sind die des Benediktiner-Kloster Břevnov betreffenden Materialien am besten.

Die wichtigste Wirtschaftstätigkeit der meisten Klosterhöfe war der Getreidebau (siehe Tab. 1). Auch die Viehzucht gehörte zum üblichen Betrieb (Tab. 2). Die Arbeit besorgte das Klostersgesinde, nur bei umfangreichen und anspruchsvollen Leistungen setzte man Frondienst- oder Lohndienst-Arbeiter ein. Auf Klosterhöfen arbeiteten öfter bäuerliche Untersassen, deren Frondienstverpflichtung manchmal auch einen Tag wöchentlich betrug (Tab. 3). Von handwerklichen Betrieben kann man auf den besprochenen Höfen Lebensmittelbetriebe (Bierbrauerei, Herstellung von Milchprodukten, Fleischbauerei), Textilbetriebe (Bearbeitung von Flachs und Wolle) und Holzarbeiten vom Baumfällen bis zu Zimmermans- und vielleicht auch Tischlerarbeiten feststellen. Auffallend ist die Absenz spezialisierter Gewerbe, deren Erzeugnisse meist für den Markt bestimmt waren. (Informationen über Gewerbe an Klosterhöfen binden sich bloß an die Herrschaft Břevnov. Bei den übrigen Klosterdomänen vermissen wir solche Informationen.)

Auf Grund des Studiums mittelalterlicher Kloster-Inventäre können wir bestätigen, daß die Klosterhöfe in wirtschaftlicher Hinsicht einen traditionellen Mechanismus vorstellten. In dieser Hinsicht unterschieden sie sich qualitativ nicht allzusehr von bäuerlichen Anwesen. Es besteht allerdings ein großer Unterschied zwischen den Höfen der vorhussitischen Klöster und den Höfen des deutschen Ritterordens (Tab. 4), die schon an der Wende des 14. und 15. Jahrhunderts landwirtschaftliche Großbetriebe betrieben haben.

Kurze Übersicht der Tabellen:

Tab. 1. Getreide-Aussaat (Weizen, Roggen, Gerste, Hafer, Erbsen), s = Joch, m = Mensur.

Tab. 2. Zucht verschiedener Wirtschaftstiere (Pferde, Stiere, Ochsen, Kühe, Schwei-

ne, Schafe, Hühner). Die Zahlen vor + bedeuten die Zahl erwachsener Stücke, hinter + die Zahl der Jungen.

Tab. 3. Betrieb der Klosterhöfe:

1. Feldereien in Chcebus, die zur Entstehungszeit des Urbarium offenbar verpachtet waren.
2. Auch der Schleif-Hakenflug wird von „8 vomeres minores, qui dicuntur naradnyky“ belegt.
3. Eciam curiam abbatis sepire, sepem emendare aut de novo facere quando ipsis mandatur.
* equi aratiles
** equi pro vectura

Sofern bei der Pferdezahl eine gebrochene Zahl steht, bedeutet der erste Wert die Gesamtzahl der Pferde, der zweite Wert die Zahl der zum Ackern bestimmten Pferde. Ungebrochene Zahlen bedeuten immer die Gesamtzahl der Pferde.

Tab. 4. Die Viehzucht des Deutschen Ritterordens in Böhmen und Mähren in den Jahren 1381—1411 (nach F. Graus, 1957, 383—399). Angeführt wird die Spannweite der Zahlen der Pferde, Kühe, Schweine, Schafe in den gegebenen Jahren.